

UȘILE DIACONEȘTI ALE ICONOSTASULUI CATEDRALEI DIN BLAJ

Cornel Tatai-Baltă

Catedrala greco-catolică „Sfânta Treime” din Blaj, cel dintâi edificiu baroc din mediul românesc din Transilvania¹, construită între anii 1738-1749 (mărită și supusă unor modificări în 1837) după planurile arhitectului Johann (Giovanni) Baptista Martinelli de la Curtea imperială din Viena, posedă cel mai amplu iconostas de pe teritoriul locuit de români². Sculptura iconostasului în stil brâncovenesc, dar cu o puternică amprentă barocă, este realizată de meșterul Aldea din Târgu Mureș³, iar pictura icoanelor aparține lui Ștefan Tenețchi din Arad⁴, care conjugă maniera tradițională bizantină cu cea apuseană (1765).

Despre iconostasul blăjean s-a scris relativ puțin, în ciuda unicității, frumuseții și notorietății sale pe plan național și internațional⁵. Cu toate că dintre cele 108 icoane ale iconostasului aflat în discuție⁶, doar cele împărătești sunt semnate de Ștefan Tenețchi, este cert că și icoanele ce împodobesc ușile

¹ Virgil Vătășianu, *Arta în Transilvania de la începutul secolului al XVII-lea până în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, în *Istoria artelor plastice în România*, vol. II, București, 1970, p. 180; Vasile Drăguț, *Arta românească*, vol. I, București, 1982, p. 445; Nicolae Sabău, *Maestri italieni în arhitectura religioasă barocă din Transilvania*, București, 2001, p. 94.

² Nicolae Iorga, *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat*, București, 1977, p. 235; Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec. XIII-XVIII*, București, 1998, p. 44; Nicolae Sabău, *Maestri italieni*, p. 97.

³ Alexandru Lupeanu, *Călăuza Blajului*, Blaj, 1922, p. 51; Pompei Bârlea, *Blaj. Mic îndreptar turistic*, București, 1968, p. 19; Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 58; Adrian Teodorescu, *Catedrala „Sfânta Treime” din Blaj*, în *Îndrumător pastoral*, I, 1977, p. 214.

⁴ Alexandru Lupeanu, *Călăuza Blajului*, p. 51; Virgil Vătășianu, *Arta în Transilvania*, p. 193; Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic*, p. 58; Horia Medeleanu, *Pictorul Ștefan Tenețchi. Viața și opera (sec. XVIII)*, în *Ziridava*, XV-XVI, 1987, p. 357-378; Marius Porumb, *Dicționar de pictură*, p. 44, 413-417; Idem, *Un veac de pictură românească din Transilvania. Secolul XVIII*, București, 2003, p. 136; Dorina Sabina Pârvulescu, *Pictura bisericilor ortodoxe din Banat între secolul al XVII-lea și deceniul trei al secolului al XIX-lea*, Timișoara, 2003, p. 187-188.

⁵ Alexandru V. Grama, *Pictura în catedrala mitropolitană din Blaj*, în *Foaia bisericească*, III, 1885, p. 347-350, 377-378; Elena Popescu, *L'iconostase de la cathédrale métropolitaine la Sainte Trinité de Blaj – influences baroques*, în *Analele Banatului. Artă*, serie nouă, II, 1997, p. 117-130 (o prezentare generală); Cornel Tatai-Baltă, *Ușile împărătești ale iconostasului catedralei din Blaj*, în *Cultura creștină*, serie nouă, VII, 2004, nr. 3-4, p. 204-223; Idem, *Scrieri despre artă*, Alba Iulia, 2005, p. 22-38, 112-113, 118-128; Idem, *Icoanele împărătești ale iconostasului catedralei din Blaj*, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 10/I, 2006, p. 37-49.

⁶ Adrian Teodorescu, *Catedrala „Sfânta Treime”*, p. 215.

împărătești și cele diaconești aparțin aceluiași valoros pictor, mult apreciat în epoca sa, cât și ulterior.

Conform uzanței, ușile diaconești, aflate la stânga și la dreapta ușilor împărătești, încadrate deopotrivă de icoanele împărătești, înfățișează, de regulă, figurile arhanghelilor sau ale sfinților diaconi⁷. Pe ușile diaconești măiestrit sculptate în relief cu motive vegetale și florale stilizate poleite cu aur sau colorate ale iconostasului catedralei din Blaj sunt pictați sfinții arhidiaconi Laurențiu și Ștefan. Mai jos de aceștia, înscriși în câte un medalion, sunt pictați bust sfinții Antonie cel Mare și Pahomie cel Mare.

Alexandru Grama⁸, profesor la Seminarul teologic din Blaj, autor al unor lucrări semnificative din domeniile dreptului canonic și al istoriei Bisericii românești și universale, citate până astăzi, deopotrivă semnatar al unui studiu aberant asupra poeziei lui Mihai Eminescu, afirmă despre icoanele iconostasului blăjean că „defectul lor estetic stă mai cu seamă în aceea că unele sunt prea țiapene, cum sunt p.e. cei doi diaconi, Ștefan și Laurențiu de pre ușile de miazăzi și miazănoapte”. „Când îi vede omul, i se pare că vede doi oameni speriați care fug de ceva, iar nu doi servitori ai altarului, care-și împlinesc funcțiunile sacre cu un suflet pătruns de pietate”. Același critic mai spune însă că unele icoane „sunt pictate mai bine, precum sunt p.e. asceții, care sunt așezați chiar jos lângă pământ, și încă cu mult gust, ca unii care s-au umilit pe sine mai tare și s-au considerat mai puțin decât toți oamenii”. „De asemenea sunt bine pictați și profeții cei mari, pe fruntea și pe fața cărora se vede oarecumva urma Spiritului Sfânt ce i-a atins ...”⁹.

Afirmațiile prea severe ale lui Alexandru Grama nu ne surprind, dacă ținem seama de cultura clasică temeinică pe care acesta o posedă. De altfel, în vremea sa – a doua jumătate a secolului al XIX-lea – arta de tradiție bizantină, cât și cea barocă erau privite cu rezervă sau chiar cu dispreț.

Arhidiaconii Laurențiu și Ștefan, pictați de Ștefan Tenețchi pe ușile diaconești ale iconostasului blăjean, sunt redați în picioare, ușor înclinați spre linia mediană a iconostasului. Fiecare dintre ei este aureolat, poartă bogate veșminte diaconești și se înscrie într-o arcadă de o supremă eleganță. Arhidiaconul Laurențiu este îmbrăcat cu stihar roșu brodat cu fine motive vegetale aurii. Gulerul verde al acestuia, decorat cu flori aurii, posedă un discret tiv auriu și se încheie cu un nasture de aur. Mânecutele aurii sunt prevăzute cu

⁷ Elie Miron Cristea, *Iconografia și întocmirile din interiorul Bisericii Răsăritene*, Sibiu, 1905, p. 168, fig. 44, 54, 61-64; Leonid Uspensky, Vladimir Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, București, 2003, pl. 1.

⁸ Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 103-104; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 407-408; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996, p. 190.

⁹ Alexandru V. Grama, *Pictura în catedrala mitropolitană*, p. 347-350.

câte o cruce. Dalmatica albă-argintie este împodobită cu flori în diferite nuanțe de roșu și frunze albastre și verzi, ce amintesc de țesăturile baroce din epocă. La gât și la mâneci, dalmatica este tivită cu galon auriu ornamentat cu stelute, iar la poale cu unul mai lat, auriu și colorat, încrustat cu pietre prețioase. Mânecele dalmaticii sunt căptușite cu verde și decorate cu motive argintii. Orarul verde cu ciucuri aurii este prevăzut cu cruci de culoare roz ca și căptușeala acestui veșmânt liturgic. Pe orar apare de trei ori inscripția „AGHIOS” (=Sfânt). Firesc era ca orarul să fi încins pieptul și umărul stâng al arhidiaconului.

Chipul lui Laurențiu este redat volumetric prin treceri subtile de la umbră la lumină. El are părul lung, cu cărare la mijloc, ce cade în plete pe umeri, fruntea înaltă, ochii mari, sprâncenele arcuite, nasul proporționat, gura mică, cărnoasă și bărbia delicată. Asemenea trăsături fizice, ușor efeminate se întâlnesc adeseori la personajele pictate de Ștefan Tenețchi. Având o atitudine solemnă și o privire interiorizată, arhidiaconul Laurențiu susține cu mâna dreaptă orarul, iar cu stânga grătarul argintiu pe care mai apoi s-a spus că a fost ars de viu. Plasarea pe diagonală a instrumentului de tortură tensionează într-o oarecare măsură această compoziție statică. Având încălțări negre, sfântul calcă pe pardoseala alcătuită din dale de culoare maro (siena arsă și siena naturală), iar fondul de aur bizantin pe care se profilează este decorat cu vrejuri și frunze de acant incizate și indicate cu brun, ce amintesc de brocarturile fastuoase baroce, specifice acestui pictor¹⁰. Acest tip de fundal se regăsește și în icoanele împărătești ale iconostasului blăjean¹¹. O inscripție ce încadrează personajul precizează numele acestuia.

La rândul său, arhidiaconul Ștefan este îmbrăcat cu stihar verde-închis iscusit brodat cu fir de aur. Gulerul roșu cu broderie de aur al acestuia se încheie cu un nasture de aur. Mânețele aurii sunt decorate cu motive fitomorfe stilizate. Dalmatica albă-argintie este împodobită cu flori în diferite nuanțe de roșu și frunze albastre și verzi mai larg interpretate decât cele de pe dalmatica lui Laurențiu, dar amintind de asemenea de țesăturile baroce din epocă. La gât și la mâneci, dalmatica este tivită cu galon auriu ornamentat cu stelute și alte motive, iar la poale cu unul mai lat și colorat, încrustat cu pietre prețioase. Mânecele dalmaticii sunt căptușite cu roșu și decorate cu motive aurii. Orarul roșu, decorat cu motive argintii, este prevăzut cu cruci argintii și ciucuri aurii. El este încins peste pieptul și umărul stâng al arhidiaconului.

¹⁰ Horia Medeleanu, *Valori de artă veche românească în colecția mănăstirii „Sfântul Simion Stălpnicul” din Arad-Gai*, Arad, 1986, p. 60, fig. 62 și 64; Dorina Sabina Părvulescu, *Icoane din Banat*, Timișoara, 1997, p. 15, fig. 14; Rodica Vărtaciu, Adriana Buzilă, *Barocul în Banat*, Timișoara, 1992, fig. 169 și 170.

¹¹ Cornel Tatai-Baltă, *Icoanele împărătești*, p. 38, fig. 2-7.

Chipul plăcut al personajului este modelat cu deosebită atenție de către pictor. Atitudinea sfântului Ștefan este solemnă, întreaga sa ființă emanând o evidentă liniște sufletească. El ține în mâna dreaptă cădelnița, iar cu stânga susține orarul și pietrele, simbol al lapidării sale. Purtând încălțări negre, sfântul calcă pe pavimentul alcătuit din dale de culoare siena naturală cu reflexe argintii, iar fondul de aur pe care se detașează este decorat cu motive vegetale, specifice lui Ștefan Tenețchi. O inscripție ce încadrează personajul precizează numele acestuia. Menționăm că, într-o icoană asemănătoare atribuită lui Ștefan Tenețchi, pictată pe o ușă diaconească, arhidiaconul Ștefan este plasat tot într-o arcadă, fiind redat frontal. El ține în mâna dreaptă cădelnița, iar cu stânga susține orarul¹².

Adeseori sfântul Laurențiu (m. 258), cel mai renumit martir postapostolic¹³, apare în tandem cu sfântul Ștefan (m. cca. 35), primul martir creștin¹⁴, ambii fiind sfinți-ocrotitori ai diaconilor. Amândoi au manifestat o grijă deosebită față de împărțirea milosteniilor pentru credincioși.

Torturarea sfântului Laurențiu prin arderea sa pe grătar este în contradicție cu istoria, deoarece în vremea lui instrumentul destinat pedepsei capitale era sabia. Povestea grătarului provine, probabil, dintr-o sursă frigiană privind faptele lui Vincențiu din Saragosa¹⁵. Cu toate acestea, în lucrările de artă realizate de-a lungul secolelor, instrumentul martiriului lui Laurențiu apare ca fiind grătarul. Într-un mozaic din interiorul Mausoleului Gallei Placidia din Ravenna, ce datează din jurul anului 450, Laurențiu este reprezentat cu o cruce pe umăr și cu o carte în mână (Evangelhia sau Psaltirea), pășind spre un grătar invadat de flăcări¹⁶.

Cel mai complex ciclu dedicat vieții lui Laurențiu este pictat de Fra Angelico, spre jumătatea secolului al XV-lea, în capela papei Nicolae al V-lea de la Vatican. Ciclul cuprinde următoarele scene: *Hirotonirea ca diacon a sfântului Laurențiu*; *Sfântul Laurențiu primind avuțiile Bisericii*; *Sfântul Laurențiu făcând milostenie*; *Sfântul Laurențiu în fața lui Valerian*; *Martiriul sfântului Laurențiu*. În scena din urmă, Laurențiu este întins pe grătarul sub care arde focul. Un bărbat

¹² Rodica Vârtaciu, Adriana Buzilă, *Barocul*, p. 64, fig. 172; Dorina Sabina Pârvulescu, *Iconostasul în Banat*, Timișoara, 2002, p. 29-30.

¹³ David Hugh Farmer, *Dicționar al sfinților*, București, 1999, p. 320; Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neumann, *Christliche Ikonographie in Stichworten*, Leipzig, 1980, p. 234-235.

¹⁴ David Hugh Farmer, *Dicționar*, p. 484-485; Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neumann, *Christliche Ikonographie*, p. 321; *Catholicisme, hier, aujourd'hui, demain*, tom IV, Paris, 1956, p. 571-574.

¹⁵ David Hugh Farmer, *Dicționar*, p. 320.

¹⁶ *Ibidem*; Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neumann, *Christliche Ikonographie*, p. 234; Giuseppe Bovinni, *Ravenna, art et histoire*, Ravenna, 1999, p. 14, fig. 5.

pare a înțeți focul cu o rangă de fier, iar altul îl apasă pe sfânt tot cu o rangă pentru a-l determina să stea cât mai întins pe teribilul instrument de tortură¹⁷.

În ilustra frescă a *Judecății de Apoi* realizată de Michelangelo între anii 1536-1541 în Capela Sixtină de la Vatican, sfântul Laurențiu poartă grătarul de supliciu pe umărul stâng¹⁸.

Într-o pictură executată de Tizian pe la mijlocul secolului al XVI-lea, păstrată la Biserica Iezuiților din Venetia, supliciul lui Laurențiu pe grătar se desfășoară noaptea, ceea ce a permis punerea în valoare a efectului luminos al flăcărilor, sporind dramatismul momentului¹⁹.

Tabloul realizat în anul 1636 de pictorul spaniol Francisco de Zurbarán, aflat la Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg, îl redă pe sfântul Laurențiu în picioare, înscris într-un peisaj. Partea superioară a tabloului se termină în arc semicircular. Laurențiu poartă stihar alb și dalmatică brodată cu multă măiestrie. Gura întredeschisă, privirea ridicată spre cer și mâna dreaptă așezată pe piept exprimă extazul mistic, specific artei baroce, de care este pătruns sfântul. Acesta susține cu mâna stângă grătarul ușor înclinat, sprijinit pe pământ, simbolul martiriului său²⁰.

Poziționarea trupului, a mâinilor, oarecum și a capului sfântului Laurențiu, și îndeosebi a grătarului le regăsim în icoana pictată de Ștefan Tenețchi pe una dintre ușile diaconești ale iconostasului catedralei din Blaj. De data aceasta însă, exaltarea mistică de tip baroc a dispărut, fiind substituită prin atitudinea hieratică de sorginte bizantină.

Dintre reprezentările sfântului martir Laurențiu în arta românească cităm: icoana de pe ușa diaconească a iconostasului din biserica Vadu Crișului, jud. Bihor (a cărei sculptură amintește de iconostasul catedralei din Blaj și care a aparținut odinioară catedralei unite din Oradea), 1763, autor anonim de tradiție brâncovenească²¹; pictura murală din biserica mănăstirii Hodoș-Bodrog, după 1764, autor anonim²²; pictura murală din biserica de lemn „Sf. Arhanghel

¹⁷ David Hugh Farmer, *Dicționar*, p. 320; Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neumann, *Christliche Ikonographie*, p. 235; John Pope-Hennessy, *Fra Angelico*, Firenze, 2002, p. 66, 68, fig. p. 63-67.

¹⁸ *Michel-Ange et Raphael au Vatican*, Città del Vaticano, 2000, p. 110 și pl.; *Mari Pictori. Michelangelo*, București, 2001, p. 24, fig. p. 21, 23 și 25.

¹⁹ Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neumann, *Christliche Ikonographie*, p. 235; Marion Kaminski, *Titien*, Köln, 1998, p. 113, fig. 119; Rodolfo Pallucchini, *Titien*, Milan, 1993, p. 13, fig. 29.

²⁰ Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neumann, *Christliche Ikonographie*, p. 235; Elena Martchenko, *Les maîtres de la peinture mondiale dans les musées de l'Union Soviétique*, Leningrad, 1987, fig. 683; *Mari pictori. Zurbarán*, București, 2001, p. 17, fig. p. 16.

²¹ Marius Porumb, *Un valoros ansamblu de pictură și sculptură din veacul al XVIII-lea la Vadu Crișului*, în *Acta Musei Napocensis*, XXI, 1984, p. 562-563; Idem, *Dicționar de pictură*, p. 446.

²² Horia Medeleanu, *Valori de artă veche românească*, p. 25; Marius Porumb, *Dicționar de pictură*, p. 226; Dorina Sabina Pârvulescu, *Pictura bisericilor ortodoxe*, p. 38.

Mihail” din Târgu Mureș, 1814, pictori fiind Popa Nicolae și Bon (Ban) Vasile²³. Despre lucrarea din urmă Nicolae Sabău afirmă: „Deosebit de pitoresc este veșmântul arhidiaconului Laurențiu, care are stofa împodobită cu broderii la margine și cu motive florale stilizate”²⁴. Precizăm că Laurențiu este privit frontal și ține cădelnița în mâna dreaptă.

În arta apuseană, Sfântul Ștefan este înfățișat în diferite ipostaze: împreună cu Laurențiu, sfințit ca diacon, în dispută cu evreii, ținând o predică poporului, interogată de evrei, lapidat, înmormântat ș.a.²⁵. Sfântul Ștefan apare frecvent ca o figură izolată, dar scena lapidării este cea mai răspândită. Printre atributele sale se află ramura de palmier și pietrele pe care le întâlnim și în icoana pictată de Ștefan Tenețchi pe una dintre ușile diaconești ale iconostasului catedralei din Blaj.

Un minunat ciclu, cuprinzând șase scene din viața Sfântului Ștefan, a realizat Fra Angelico în capela de la Vatican a papei Nicolae al V-lea²⁶. După cum am mai spus, același autor a pictat aici și renumitul ciclu consacrat lui Laurențiu. Foarte cunoscute sunt și tablourile lui Vittore Carpaccio, executate la începutul secolului al XVI-lea, în care sunt surprinse momente semnificative din viața Sfântului Ștefan²⁷.

Dintre reprezentările sfântului martir Ștefan în arta de pe teritoriul românesc menționăm: icoană, Transilvania, sec. XVI, Muzeul Episcopiei Buzău (sfântul este redat în picioare, având într-o mână cădelnița, iar în cealaltă Evanghelia)²⁸; xilogravura lui Ioanițiu Endrédi, Blaj, după 1760 (în prim-plan, sfântul ține în mâna dreaptă cădelnița, iar în stânga tricherul; în fundal Ștefan este ucis cu pietre)²⁹; icoana de pe ușa diaconească din biserica Vadu Crișului, 1763, autor anonim³⁰; pictura murală din biserica mănăstirii Hodoș-Bodrog, după 1764, autor anonim³¹; pictura din biserica armeană din Dumbrăveni, a doua jumătate a sec. XVIII, autor anonim (lapidarea Sfântului Ștefan)³²; pictura murală din biserica de lemn „Sf. Arhanghel Mihail” din Târgu Mureș, 1814,

²³ Nicolae Sabău, *Pictura bisericii ortodoxe de lemn „Sf. Arhanghel Mihail” din Târgu Mureș*, în *Revista Bistriței*, XII-XIII, 1999, p. 363, 370, 372.

²⁴ *Ibidem*, p. 370, fig. 47.

²⁵ Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neumann, *Christliche Ikonographie*, p. 321; David Hugh Farmer, *Dicționar*, p. 485.

²⁶ Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neumann, *Christliche Ikonographie*, p. 321; David Hugh Farmer, *Dicționar*, p. 485; John Pope-Hennessy, *Fra Angelico*, p. 59, 61-62, 66, fig. p. 60-61.

²⁷ *Tout l'oeuvre peint de Carpaccio*, Paris, 1981, fig. 56A-E.

²⁸ Alexandru Efremov, *Icoane românești*, București, 2003, p. 219-220, fig. 241.

²⁹ Cornel Tatai-Baltă, *Gravouri în lemn de la Blaj (1750-1830)*, Blaj, 1995, p. 73-74, fig. 19.

³⁰ Marius Porumb, *Un valoros ansamblu*, p. 562-563.

³¹ Horia Medeleanu, *Valori de artă veche românească*, p. 25; Marius Porumb, *Dicționar de pictură*, p. 226; Dorina Sabina Pârvulescu, *Pictura bisericilor ortodoxe*, p. 38.

³² Nicolae Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvan*, vol. 2: *Pictura*, Cluj-Napoca, 2005, fig. 102.

pictori fiind Popa Nicolae și Bon (Ban) Vasile (sfântul ține cădelnița în mâna dreaptă)³³.

Considerăm că reprezentarea sfântului Laurențiu și a sfântului Ștefan de către Ștefan Tenetchi pe ușile diaconești ale iconostasului catedralei din Blaj (1765) a servit drept model unui autor anonim din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, care a pictat ușile diaconești (și nu numai) ale iconostasului bisericii din Tiur (astăzi suburbie a Blajului), expus la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia³⁴, precum și lui Nicolae Hise, care în 1818 zugrăvește ușile diaconești (cât și pe cele împărătești) ale iconostasului bisericii din Răchita (comuna Săsciori), jud. Alba³⁵.

Asemănările sunt evidente. Ne referim la atitudinile, fizionomiile și veșmintele diaconilor. Deopotrivă, Laurențiu se sprijină pe grătarul de tortură, așezat oblic, iar Ștefan ține în mâna dreaptă cădelnița; în cazul Tiurului, acesta poartă în mâna stângă pietrele, simbolul martiriului său, iar în cazul Răchitei, susține cu aceeași mână Evanghelia. Fundalul în picturile de la Tiur este auriu, pe când în cele de la Răchita, nu.

Pe ușile diaconești ale iconostasului catedralei din Blaj sunt pictate, sub imaginile arhidiaconilor Laurențiu și Ștefan, busturile sfinților Antonie cel Mare și Pahomie cel Mare. Fiecare dintre acești sfinți se înscrie în câte un medalion înconjurat de vrejuri vegetale poleite și policromate, sculptate în relief.

Împovărat de ani, adus de spate, Sfântul Antonie cel Mare are barba lungă, mustața și părul albe. Chipul său, asemănător cu acela al unor asceți orientali, este înconjurat de o aureolă mare aurie. El poartă un veșmânt negru călugăresc prevăzut cu glugă, care îi acoperă parțial capul. Foarte concentrat, citește ținând în mâini o carte mare deschisă, cu copertă roșie-roz. Pe mâna dreaptă îi atarnă șiragul de mătăni de culoare albă. Tivul mânecii este tot de culoare roșie-roz. Sfântul se profilează pe un fond gri-argintiu. Alături se află inscripția care îl desemnează.

Sfântul Pahomie cel Mare este redat asemenea Sfântului Antonie cel Mare. Și el susține o carte din care citește cu mare atenție, dar șiragul de mătăni îl poartă pe mâna stângă. Alături se află inscripția care îl desemnează. Așadar, ne aflăm în fața a două lucrări ce prezintă câte un sfânt în miniatură. Dăruirea acestora către Dumnezeu este măiestrit redată.

³³ Idem, *Pictura bisericii ortodoxe de lemn*, p. 363, 370, 372, fig. 45.

³⁴ În ceea ce privește sculptura și pictura se pot stabili diferite analogii între iconostasul de la Blaj și cel de la Tiur. Asemănările privind icoana de hram (Sf. Treime) și imaginile celor doi diaconi este izbitoare. Pictorul anonim folosește însă o manieră rustică; el nu respectă proporțiile.

³⁵ Gheorghe Fleșer, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Biserici românești de zid din județul Alba*, vol. I: *Protopopiatul Ortodox Sebeș*, Alba Iulia, 2005, fig. p. 104.

Mai menționăm că deasupra ușilor diaconești ale iconostasului catedralei din Blaj se află câte un panou dreptunghiular. Primul reprezintă un leu culcat, înscris în peisaj, care pare a păzi intrarea în Sfânta Sfințelor, iar al doilea o sabie, probabil aceea cu care l-a investit Dumnezeu pe arhanghelul Mihail la intrarea în Paradis, după căderea omului în păcat.

Modul în care au fost pictate ușile diaconești ale iconostasului catedralei din Blaj dovedesc din nou că Ștefan Tenețchi conjugă cu abilitate anumite procedee ce aparțin artei de sorginte bizantină cu cele de proveniență occidentală, în speță baroce. Schema compozițională barocă întrebuițată la pictarea sfântului Laurențiu este pe deplin edificatoare. Asimilarea în mod creator a diferitelor influențe a avut drept rezultat elaborarea unor opere de artă valoroase cu care se poate mândri pe drept cuvânt neamul românesc.

1. Ștefan Tenețchi, *Arhidiaconul Laurențiu*

2. Francisco de Zurbarán, *Sfântul Laurențiu*, Muzeul Ermitaj, Sankt Petersburg

3. Ștefan Tenetchi, *Arhidiaconul Ștefan*

4. Ștefan Tenețchi, *Sfântul Antonie cel Mare*

5. Ștefan Tenețchi, *Sfântul Pabomie cel Mare*

LES PORTES LATÉRALES DE L'ICONOSTASE
DE LA CATHÉDRALE DE BLAJ

Résumé

La cathédrale gréco-catholique „La Sainte Trinité” de Blaj, le premier édifice baroque de Transylvanie, construite entre 1738-1749 (agrandie et soumise à des modifications en 1837) selon les plans dressés par l'architecte Johan (Giovanni) Baptista Martinelli de la Cour Impériale de Vienne, possède le plus ample iconostase du territoire habité par les Roumains. La sculpture de l'iconostase, faite en style autochtone (brâncovenesc) mais ayant une forte empreinte baroque, est réalisée par le maître Aldea de Târgu Mureș, tandis que la peinture des icônes appartient à Ștefan Tenețchi de Arad, qui conjugue la manière traditionnelle byzantine avec celle occidentale (1765). Bien que des 108 icônes de l'iconostase de Blaj, seules les icônes impériales soient signées par Ștefan Tenețchi, il est sûr que les icônes décorant les portes centrales et celles latérales appartiennent au même peintre, beaucoup apprécié dès son vivant, mais aussi bien après sa mort. Sur les portes latérales de l'iconostase, soigneusement sculptées en relief avec des motifs végétaux et floraux stylisés, dorés ou en couleurs, le peintre a représenté les saints archidiacres Laurent et Etienne. En bas, inscrits chacun dans un médaillon, il y a les bustes des saints Antoin le Grand et Pacôme le Grand. Il faut noter encore que le schéma compositionnel baroque utilisé pour peindre Saint Laurent est bien évident. À voir dans ce sens le tableau réalisé en 1636 par le peintre espagnol Francisco de Zurbarán, qui se trouve actuellement au Musée Ermitage de Sankt Petersburg. Laurent soutient de sa propre main gauche le grillage sur lequel la légende dit qu'il allait être brûlé vif.

Nous estimons que la représentation de Saint Laurent et celle de Saint Etienne faites par le peintre Ștefan Tenețchi ont servi comme modèle à un auteur anonyme de la seconde moitié du XVIIIe siècle, celui qui allait peindre les portes latérales de l'iconostase de l'église de Tiur, localité située actuellement dans la banlieue de Blaj (exposé au Musée National de l'Union de Alba Iulia), tout comme à un autre peintre, Nicolae Hise, celui qui a peint en 1818 les portes latérales de l'iconostase de Răchita (commune Săsciori), dans le département Alba.

Texte explicatif des figures

- Fig. 1. Ștefan Tenețchi, *L'archidiacre Laurent*
- Fig. 2. Francisco de Zurbarán, *Saint Laurent*, Musée Ermitage, Sankt Petersburg
- Fig. 3. Ștefan Tenețchi, *L'archidiacre Etienne*
- Fig. 4. Ștefan Tenețchi, *Saint Antoine le Grand*
- Fig. 5. Ștefan Tenețchi, *Saint Pacôme le Grand*